

Gdańsk, 5 września 2022 roku

Dr hab. Wojciech Grabowski

Zakład Stosunków Międzynarodowych

Instytut Politologii

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Gdański

Recenzja rozprawy doktorskiej Mirzy Khana Sabawoona
Zaangażowanie Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w Afganistanie po
***2001 roku: stabilizacja – demokratyzacja – odbudowa* napisanej pod**
kierunkiem prof. UAM, dr hab. Łukasza Donaja (promotor pomocniczy -
dr Klaudia Gołębiowska)

1. Uwagi wstępne

Afganistan jest państwem, które od wielu lat pozostaje areną rywalizacji wielkich mocarstw. Jest to jednocześnie państwo, w którym niemal od zawsze ścierały się wpływy i interesy grup tradycjonalistycznych i religijnych z grupami postępowymi i liberalnymi, co prowadziło do nieustannych konfliktów. To właśnie w Afganistanie schronienie znalazła Al-Ka'ida, odpowiedzialna za zamachy z 11 września 2001 r. na World Trade Center i Pentagon, dając tym samym pretekst do interwencji Stanów Zjednoczonych Ameryki (USA) w tym państwie. Celem amerykańskiej administracji było obalenie sprawujących faktyczną władzę w kraju Talibów, a następnie stabilizację sytuacji politycznej i społecznej w Afganistanie.

Zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 r. oraz ich skutki dla bezpieczeństwa na świecie oraz w samym Afganistanie były analizowane przez pryzmat wielu zmiennych i kategorii analitycznych, takich jak konflikt asymetryczny, proces budowy państwa, znaczenie

terroryzmu międzynarodowego, walka z terroryzmem międzynarodowym, zderzenie cywilizacji, demokratyzacja, a nawet zmierzch hegemonii USA.

Analizy sytuacji w powojennym Afganistanie przez pryzmat budowy państwa podjął się mgr Mirza Khan Sabawoon w dysertacji zatytułowanej *Zaangażowanie Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w Afganistanie po 2001 roku: stabilizacja – demokratyzacja – odbudowa*. Budowa państwa jest procesem niezwykle skomplikowanym obejmującym m.in. tworzenie instytucji, konsolidację władzy, stabilizację oraz zrównoważony rozwój państwa, które muszą uwzględniać czynniki geopolityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe, etniczne, religijne, wewnętrzne i zewnętrzne. Z tego powodu temat podjęty przez Doktoranta jest niezwykle wymagający, a jednocześnie posiada ważne wnioski na przyszłość, które USA a także społeczność międzynarodowa powinny wyciągnąć z tej niezwykle pouczającej lekcji. Konflikty zbrojne towarzyszyły bowiem ludzkości od zarania dziejów i nic nie wskazuje na to, aby miały one zniknąć z relacji między państwami.

2. Metodologia rozprawy

Mgr Mirza Khan Sabawoon we wstępie pracy zawarł cel badawczy, problem badawczy, hipotezę główną, hipotezy pomocnicze, pytania badawcze, metody badawcze oraz opis struktury pracy.

Temat pracy podjęty przez Doktoranta nie jest nowatorski. W literaturze przedmiotu istnieje wiele analiz oraz studiów nad skutkami zaangażowania USA i UE w odbudowę państwa afgańskiego po wojnie, zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Mimo to wartością dodaną rozprawy może być jej zakres czasowy – obejmujący okres 20 lat, wliczając w to wycofanie się wojsk amerykańskich z Afganistanu w 2021 r. Na uznanie także zasługuje fakt, że Doktorant jest nie tylko teoretykiem ale także praktykiem, który w przeszłości sprawował funkcje polityczne w Afganistanie (w latach 2008-2011 był sekretarzem gubernatora prowincji Ghazni w Afganistanie), co pozwala mu dostrzec wydarzenia oraz ich konsekwencje z innej perspektywy. W tym fakcie tkwi jednak zarówno szansa, jak i zagrożenie dotyczące zarzutu stronnictwa/identyfikacji z własnym państwem. Ten zarzut nie dotyczy jednak rozprawy napisanej przez Doktoranta.

Głównym deklarowanym **celem** **podjętym** **przez** **Autora** **dysertacji** jest przeprowadzenie wielostronnej analizy zmian (politycznych, społecznych, gospodarczych, edukacyjnych), które dokonały się w Afganistanie po 2001 r. dzięki zaangażowaniu USA i UE. Jest to cel niezwykle ambitny bacząc na fakt odwołania się do studiów interdyscyplinarnych obejmujących zagadnienia z zakresu nauk politycznych, nauk ekonomicznych, pedagogiki czy bezpieczeństwa, a realizację tego celu potwierdza m.in. obszerność pracy, która liczy aż 496 stron.

We wstępie Doktorant stawia **tezę badawczą**, zgodnie z którą „Stany Zjednoczone i Unia Europejska od 2001 r. wspierały Afganistan. Działania te miały na celu zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności, przestrzegania praw człowieka, walkę z terroryzmem, zwiększania roli kobiet w życiu społeczno-politycznym oraz rozwój gospodarki”. Tak postawiona teza wydaje się jednak mało oryginalna i dość oczywista, nie wskazuje na zależności, myślenie przyczynowo-skutkowe, nie rzuca nowego spojrzenia na udział USA i UE w Afganistanie. Docenić jednak należy fakt, że teza jest skorelowana z tematem pracy.

Dużo ciekawsze, z naukowego i poznawczego punktu widzenia, wydają się być **hipotezy, które można określić jako pomocnicze** wobec tezy głównej. Doktorant wskazuje w nich, że Afganistan od zawsze był państwem uzależnionym od pomocy innych krajów i nie potrafił samodzielnie budować własnych struktur. Tym samym mgr Sabawoon wskazuje na ciągłość procesów politycznych w tym państwie, które od zawsze było areną rozgrywek wielkich mocarstw oraz znajdowało się pod ich wpływem. Jednocześnie Doktorant wskazał na porażkę działań stabilizacyjnych USA i UE w Afganistanie wskazując na powody: wielokulturowość, brak społecznej jedności, brak przygotowania obywateli i rządzących na „zdemokratyzowanie państwa” oraz brak zaufania Afgańczyków do USA i UE. W hipotezach tych jednak znalazły się sformułowania, przed którymi przestrzegam, a do których należą: „dobry system” (w domyśle system polityczny), „od zawsze” (Afganistan od zawsze był uzależniony od pomocy finansowej innych krajów) czy określenia, że rządzący i obywatele nie byli przygotowani na zdemokratyzowanie państwa. To ostatnie sformułowanie, w kontekście występowania w Afganistanie konfliktów społecznych, grup fundamentalistycznych i terrorystycznych, braku jakiegokolwiek historii demokracji, konserwatywnym i religijnym charakterze społeczeństwa, nie należy do odkrywczych.

W rozprawie Autor odwołał się do następujących **metod badawczych**: metoda systemowa, metoda komparatystyczna, metody historyczne (ewolucyjna i genetyczna), metoda behawioralna, metoda decyzyjna. Doktorant odniósł się także do **technik badawczych**: analiza dokumentów, krytyka źródeł, obserwacja. Mgr Sabawoon uzasadnił zastosowanie metod badawczych, a szczególnie ważną kategorią w pracy był proces budowy państwa oraz budowy pokoju opisane w rozdziale 1.3.

Podstawa źródłowa rozprawy jest prawidłowa i wystarczająca, zwłaszcza, że Doktorant korzysta z prac zarówno polskojęzycznych, anglojęzycznych, jak i perskojęzycznych. Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystanie w pracy dokumentów źródłowych, takich jak chociażby porozumienie z Dohy, dotyczące wycofania wojsk Stanów Zjednoczonych z Afganistanu. Brakuje jednak krytycznej analizy literatury, która pozwala na stworzenie syntezy teoretycznej części pracy. Wskazanie na publikacje oraz powody, dla których zasługują one na uznanie lub zawierają istotne mankamenty lub brak, z pewnością wzbogaciłoby pracę.

3. Treść pracy

W **rozdziale pierwszym** Doktorant dokonuje wprowadzenia do problematyki państwa postkonfliktowego. Brakuje jednak choćby próby konceptualizacji pojęcia państwa postkonfliktowego, które przecież odnosi się nie tylko do Afganistanu okresu wojny afgańskiej 1979-1989 ale także wojny 2001-2021. Okres powojenny to okres przejściowy formowania władzy, zmiany ról dotychczasowych i nowych aktorów politycznych, mediacji, budowy pokoju, pomocy rozwojowej czy wreszcie budowy nowego porządku politycznego. Warto wreszcie odróżnić kategorię państwa postwojennego od postkonfliktowego, które mogą po sobie następować, tak jak w przypadku Afganistanu.

Doktorant przeprowadza nas przez meandry historii, podkreślając znaczenie położenia geopolitycznego Afganistanu jako jednego z ważnych czynników **wpływających** na niestabilną sytuację tego państwa. Po pierwsze Doktorant wskazał na duże zainteresowanie wielkich mocarstw wpływami w Afganistanie lub wykorzystanie go jako terenu działań wojennych (tzw. wojen zastępczych między chociażby USA i ZSRR). Po drugie **podkreślił** znaczenie reżimu talibów jako czynnika osłabiającego państwo. I tutaj ponownie zdaniem recenzenta zabrakło

konceptualizacji reżimu Talibów, scharakteryzowania go od strony systemu politycznego bo przecież w naukach politycznych „reżim” odnosi się właśnie do tej kategorii badawczej. Tworzone przez Talibów państwo posiadało/posiada bowiem charakter niedemokratyczny, antyzachodni, nietolerancyjny, traktujący islam jako podstawową wykładnię prawa. Na gruzach takiego państwa koalicja państw pod przewodnictwem USA podjęła wysiłek budowy państwa demokratycznego, co ukazuje skrajną sprzeczność tych dwóch systemów politycznych. Także podrozdział 1.1.3. „Państwo słabe czy upadające” nie zawiera żadnej analizy Afganistanu z punktu widzenia państw dysfunkcyjnych, kategorii badawczej, która posiada rozbudowaną strukturę i stanowi doskonałe narzędzie analityczne do badania tego typu studiów przypadku. W dalszej części rozdziału mgr Sabawoon opisuje pierwsze decyzje i działania w długim procesie budowy państwowości w Afganistanie. Znajdziemy tutaj rys biograficzny prezydenta Hamida Karzaja, powstanie rządu tymczasowego, sprawującego władzę do wyborów 2004 r., czy działań wojskowych, mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa i rozprawienie się z siłami Al-Ka’idy i talibów. Niektóre cytaty, przywoływane przez Doktoranta noszą znamiona powieści np. „w zacieklej bitwie amerykańscy Rambo z szeregów Navy Seal i Rangers nie byli w stanie zdobyć przewagi, natomiast trzy ciężkie śmigłowce Chinook zostały zestrzelone przez karabiny maszynowe i RPG-7 po stronie wroga, który otrzymał posiłki w liczbie tysiąca osób” (s. 43). W podobnym brzmieniu utrzymano akapit o przejmowaniu władzy przez talibów w Afganistanie w 2021 r. : „W piątek 6 sierpnia 2021 roku talibowie przejęli pełną kontrolę nad miastem Zaranj, stolicą prowincji Nimroz na granicy z Iranem (była to pierwsza prowincja, która wpadła w ręce bojowników). W kolejnych dniach rozpoczęli zaciekle bitwy o obalenie prowincjonalnych stolic Heratu, Kandaharu i Jozjan. W tym samym czasie według raportu radia Azadi, siły talibów zabiły cywilów oraz plądrowały mienie ludzi na okupowanych obszarach. Dzień po upadku Zaranj, 7 sierpnia talibowie zdobyli strategiczne miasto Sheberghan, stolicę prowincji Jawzjan na granicy z Turkmenistanem. Prowincja była celem ich ataków przez prawie 10 dni, ale główna ofensywa grupy rozpoczęła się w sobotę o godzinie 4 rano, a miasto zostało zdobyte tego samego dnia w południe. W niedzielę 8 sierpnia talibowie przejęli (bez żadnego oporu) północne prowincje, w tym Kunduz, Sar-e-Pul, Takhar i Taloqan. Następnego dnia, 9 sierpnia upadła stolica północnej prowincji Samangan i Aybak. Talibowie weszli do miasta po długiej walce, uwolnili więźniów, a następnie zdobyli kwaterę główną i inne biura. We wtorek 10 sierpnia zdobyli stolicę prowincji Farah w zachodnim Afganistanie oraz miasta Pul-e-Khumri (stolicę prowincji

Baghlan na północy). 11 sierpnia talibowie przejęli dystrykty w prowincji Badakhshan (północny-wschodni Afganistan), a następnie Faizabad (stolicę).” (s. 389-390).

W rozdziale pierwszym Doktorant opisał także wyzwania ekonomiczne, które istniały w Afganistanie jeszcze przed wojną, a działania zbrojne dodatkowo spotęgowały problemy gospodarcze, takie jak głód, recesja, bezrobocie, ubóstwo, brak inwestycji, brak projektów rządowych, istnienie mafii. W podrozdziale 1.3. Doktorant przytacza dane, które potwierdzają wyzwania, przed jakimi stało nowo budowane państwo afgańskie – mianowicie, że w latach 2004-2018 58% zapisów konstytucji zostało naruszone, w znacznej mierze przez pracowników instytucji rządowych. Jednocześnie Autor pracy wymienia przypadki łamania konstytucji, m.in. uwolnienie z więzienia zbrojnych przeciwników rządu bez nakazu sądowego czy brak wyborów w wyznaczonym terminie (s. 53). W podrozdziale 1.3. przedstawione zostały dwie koncepcje budowy państwa afgańskiego – amerykańska i unijna. Niestety Doktorant nie podjął próby porównania obu koncepcji i nie wskazał na słabe i mocne strony obu, ograniczając się jedynie do opisu podejścia USA i UE do procesu budowy Afganistanu.

W rozdziale drugim Autor dokonał opisu działań wojskowych, których celem było zapewnienie bezpieczeństwa w Afganistanie, będącego warunkiem stabilizacji, demokratyzacji i odbudowy tego państwa. W podrozdziale 2.1. Doktorant opisał historię wojskową i bezpieczeństwa Afganistanu przez pryzmat budowy sił zbrojnych, poszukiwania gwarancji bezpieczeństwa, rozwoju przemysłu zbrojeniowego czy budowy szkół wojskowych. W podrozdziale 2.1.1. znajdziemy charakterystykę Narodowej Armii Afgańskiej (ANA), szkolonej i modernizowanej przez Stany Zjednoczone i Francję. USA zainwestowały w ANA ponad 47 mld USD. Budowa ANA okazała się jednak zadaniem trudnym z wielu powodów. Jednym z nich były zarobki. W 2006 r. żołnierze ANA otrzymywali miesięczne wynagrodzenie w wysokości 70 USD miesięcznie, podczas gdy talibowie oferowali 300 USD dla swoich bojowników, 10 USD dziennie za dołączenie do ataku na siły koalicji i 1000 USD za obcięcie głowy pracownika rządowego lub obcokrajowca (s. 78). W podrozdziale 2.1.2. Autor scharakteryzował Afgańską Narodową Policję (ANP) podkreślając udział państw koalicji międzynarodowej w jej tworzeniu, szkoleniu oraz dozbrajaniu. Koalicja międzynarodowa tworzyła misje cywilne, wojskowe, szkoleniowe i to zarówno pod kierownictwem poszczególnych państw członkowskich, jak również pod auspicjami NATO (np. NTM-A). Co więcej struktura policji została mocno rozbudowana, a w jej skład wchodziły: Afgańska Policja Graniczna, Policja Porządku Publicznego, Policja Kryminalna, siły Ochrony Publicznej, Policja

Lokalna oraz Policja Pomocnicza. W podrozdziale 2.2. mgr Sawaboon opisał kampanię antyterrorystyczną i walkę z rebeliantami. W pierwszej części Doktorant dokonał wstępu do problematyki terroryzmu, jednak recenzent nie zgadza się z przytoczonymi opiniami. Współcześnie metody terroryzmu nie tyle ewoluują co raczej pozostają dość statyczne, konserwatywne (s. 96) – głównie z racji przywiązania terrorystów do metod już sprawdzonych czyli ładunków wybuchowych i karabinu. W zdaniu „Współczesne akcje terrorystyczne są motywowane często religijnie” (s. 97) warto dodać, że tak się dzieje na Bliskim Wschodzie, ale już w mniejszym stopniu w Europie, gdzie za większość zamachów odpowiadają grupy separatystyczne i nacjonalistyczne (głównie skrajnie prawicowe). Brakuje także krytyki używanego w pracy terminu „wojna z terroryzmem”. Wojny toczą państwa, a działania zbrojne pomiędzy państwami a aktorami pozapaństwowymi, takimi jak Talibowie określa się mianem konfliktów zbrojnych. Także działania prowadzone w ramach tzw. „wojny z terroryzmem” obejmowały nie tylko działania zbrojne ale także ekonomiczne, ideologiczne czy społeczne. Z tego powodu w 2005 r. termin „wojna z terroryzmem” został zamieniony przez administrację George’a W. Busha na „globalna walka przeciwko brutalnemu ekstremizmowi”. W kolejnym podrozdziale 2.2.2. „Walka z rebeliantami” Doktorant ukazał i opisał grupy terrorystyczne, działające na terenie Afganistanu m.in. Państwo Islamskie czy Hizb-i Al-Mujahideen, które są powszechnie uznawane za terrorystyczne i znajdują się na listach organizacji terrorystycznych czy to USA czy UE. Czy zatem podrozdział nie powinien nazywać się „Walka z organizacjami terrorystycznymi i rebeliantami na terenie Afganistanu”? W literaturze poświęconej terroryzmowi wprowadzenie do tej problematyki obejmuje oddzielenie terroryzmu od partyzantki od terroru oraz podobnych form walki zbrojnej. Poza kwestią nazewnictwa należy jednak docenić trud opisanie łącznie 20 grup terrorystycznych i rebelianckich na terenie Afganistanu, których działalność była jedną z największych wyzwań w procesie stabilizacji tego państwa (s. 110-114). Kolejne podrozdziały 2.3.1. oraz 2.3.4. dotyczą odpowiednio zaangażowania ISAF, USA, Wielkiej Brytanii i Niemiec w działania antyterrorystyczne w Afganistanie. W tej części pracy znalazł się także opis porozumienia z Dohy (s. 127-129), chociaż wycofaniu wojsk amerykańskich z Afganistanu poświęcony jest ostatni rozdział pracy.

Rozdział trzeci zatytułowany „Zaangażowanie polityczne na rzecz demokratyzacji” nie zawiera podmiotu – zaangażowanie kogo? Domyślnie chodzi o USA i UE ale przecież nie tylko one angażowały się w działania polityczne w Afganistanie. Warto zauważyć, że Doktorant opisuje kolejne zagadnienia w rozdziałach w sposób nie chronologiczny, a problemowy. Zatem

w każdym rozdziale śledzimy bieg wydarzeń historycznych aż po czasy współczesne. Taka konstrukcja jest trudniejsza w odbiorze gdyż wymaga często samodzielnego łączenia faktów historycznych przez czytelnika z różnych rozdziałów. Być może nie było koniecznym opisywanie procesu powstawania konstytucji w Afganistanie przy okazji opisywania tworzenia konstytucji po zakończeniu działań wojennych w tym państwie. Ciekawym z poznawczego punktu widzenia jest opis konstytucji Islamskiego Emiratu Afganistanu, który stanowi punkt wyjścia do opisanego reżimu talibów, tj. systemu politycznego według ich norm i wartości. Podobnie ustawa *Layeha* opublikowana przez talibów dla mudżahedinów Islamskiego Emiratu Afganistanu w 2009 r. Wciąż jednak w ustawie z 2009 r. znajduje się wiele zapisów, które charakteryzują rządy autorytarne np. „każdemu, kto działa przeciwko talibom, grozi natychmiastowa kara śmierci” (s. 149) lub że ataki samobójcze powinny być przeprowadzane tylko z ważnych pobudek politycznych i religijnych i nie powinny być codzienną praktyką w walce z niewiernymi (s. 149-150). Recenzent nie rozumie także określenia „autorytarny system republiki demokratycznej” (s. 152), który wydaje się być oksymoronem lub zwyczajnie pomyłką pisarską. Także podrozdział 3.2. zatytułowany „Wsparcie wyborów i bilans dotychczasowych działań” nakazuje zadać pytanie: jakich wyborów, wsparcie przez kogo, jakich działań? Podrozdział ten zresztą dotyczy zmiany władzy w ujęciu historycznym, zamachów oraz walki politycznej, wsparcia międzynarodowego dla rządu afgańskiego w okresie „zimnej wojny” oraz po jej zakończeniu co ponownie wprowadza pewien chaos chronologiczny oraz tworzy wrażenie, że wybrane treści się powtarzają np. o schronieniu bin Ladena w Afganistanie oraz żądania USA jego ekstradycji (s. 36 i s. 160). Na uznanie zasługuje fakt, skrupulatnego przedstawienia organizacji i przebiegu wyborów politycznych, sylwetek kandydatów na prezydenta oraz wyników głosowania w państwie z wciąż nieustabilizowaną sytuacją, także w zakresie bezpieczeństwa. Autor słusznie zauważył: „że państwo pozostające od wielu dekad w stanie wojny nie jest w stanie tak szybko stać się choć częściowo demokratycznym państwem” (s. 175). W kolejnym podrozdziale 3.3. mgr Sabawoon opisał reformy wymiaru sprawiedliwości zaczynając od rysu historycznego, poprzez nakreślenie głównych problemów oraz wyzwań, stojących przed budową chociażby systemu sądownictwa np. w 2008 r. 80% afgańskich sędziów nie miało dyplomu uniwersyteckiego (s. 193), próby przywrócenia własnego systemu sądownictwa z lat 90-tych przez talibów (s. 200), korupcja, niedoinwestowanie, opieszałość, brak autorytetu społecznego (s. 202). W podrozdziale 3.4 o prawach człowieka Doktorant wskazuje, że w okresie rządów talibów, to kobiety w sposób

szczególny zostały pozbawione wszelkich praw i godności. Jest to wiedza dość powszechna i obecna nie tylko w dyskursie naukowym ale także medialnym. Warto byłoby rozszerzyć część o działaniach organizacji międzynarodowych czy pozarządowych na rzecz walki o prawa kobiet w Afganistanie czy chociażby zestawić sytuację kobiet w Afganistanie z tą w państwach arabskich, gdzie pomimo wciąż dużej dyskryminacji kobiet widać załączki pierwszych zmian mających swoje źródła czy to w systemie edukacji czy właśnie presji międzynarodowej.

Rozdział czwarty Mgr Sabawoon poświęcił opisaniu zaangażowania gospodarczego i wsparcia edukacji, uznając je za zmienne, warunkujące demokratyzację i odbudowę. Już na wstępie Doktorant zauważył, że Afganistan jest jedną z najbardziej uzależnionych od pomocy zagranicznej gospodarek świata. Wiąże się z tym częściowa utrata suwerenności na rzecz partnerów zagranicznych ale jednocześnie szansa na wprowadzenie i realizację programów rozwoju i stabilności Afganistanu (s. 232). Autor opisuje tzw. amerykański plan Marshalla dla Afganistanu (2001-2014), w ramach którego rząd amerykański przekazał Afganistanowi 104 mld USD i od razu zauważa, że środki te nie przyniosły pożądanych rezultatów ani pod względem gospodarczym, militarnym ani społecznym (s. 235-236). Doktorant w dość obszerny sposób opisuje źródła i konsekwencje politycznej niestabilności Afganistanu podkreślając, że jest ona jednym z powodów pomocy rozwojowej udzielanej temu państwu przez społeczność międzynarodową. Celem tej pomocy jest konieczność zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa (s. 248). Jednocześnie mgr Sabawoon słusznie zauważa, że pomoc rozwojowa stała się narzędziem uprawiania polityki zagranicznej i budowania potęgi państwa (s. 251). Smutną ale prawdziwą konstatacją jest zdanie, że Afganistan, przez okres 20 lat nigdy nie był gotowy do pełnej niezależności, a po wycofaniu wojsk amerykańskich z Afganistanu w 2021 r. wielu Afgańczyków, a także inwestorów uciekło z kraju. W rezultacie pogrzyżył się on w chaosie, zapaści gospodarczej i konfliktach zbrojnych zaprzepaszczając w dużym stopniu okres ostatnich 20 lat wysiłków na rzecz stabilizacji kraju.

Ostatni **piąty rozdział** zatytułowany „Upadek 20-letniej demokracji. Afganistan w rękach talibów” nakazuje zadać pytanie: czy w Afganistanie w ciągu ostatnich 20 lat mieliśmy do czynienia z demokracją? To dość kontrowersyjna teza biorąc pod uwagę chociażby raporty Freedom House dotyczące przestrzegania swobód i wolności obywatelskich czy praw politycznych – przez cały okres 20 lat państwo to było klasyfikowane jako państwo autorytarne. Co więcej Autor już w pierwszych zdaniach pisze, że nigdy nie udało się osiągnąć celów misji w Afganistanie – zwycięstwa nad terroryzmem, zdławienie handlu narkotykami czy

zapewnienie pokoju i stabilności. W rozdziale tym zabrakło opisanego powodów wycofania wojsk amerykańskich z Afganistanu – sprzeciw opinii publicznej wobec obecności USA w Afganistanie oraz obietnica wyborczą o wycofaniu, którą Joe Biden złożył podczas kampanii prezydenckiej. Oficjalnymi powodami było także doprowadzenie do porozumienia między talibami a rządem afgańskim. Doktorant opisał wielomiesięczne rozmowy prowadzone pomiędzy USA, talibami i rządem afgańskim, jak również ostateczne porozumienie, przyjęte 29 lutego 2020 r. w Dausze. Mgr Sabawoon opisując wycofywanie wojsk amerykańskich z Afganistanu napisał: „16 sierpnia Biden potwierdził rządy talibów” (s. 385) co brzmi dość niejednoznacznie i może sugerować, jakoby prezydent uznał rządy talibów w Afganistanie. Także sformułowania, „że światowi przywódcy uznają rządy talibów za pełnoprawne” a sami talibowie przekształcili się z grupy terrorystycznej i paramilitarnej w grupę wojskowo-polityczną (s. 386) jest dość ryzykowne, a przede wszystkim sprzeczne z innym zdaniem z rozdziału piątego: „do dziś przywódcy światowi nie zaakceptowali czy też nie uznali nowej afgańskiej władzy a Afganistan pozostaje w izolacji zarówno politycznej jak i społeczno-gospodarczej” (s. 412). Warto przypomnieć, że Sekretarz Stanu USA Antony Blinken powiedział, że USA nie uznają rządu, który stanowi przystań dla organizacji terrorystycznych (w tym przypadku dla Al-Ka’idy) i który nie respektuje praw człowieka. Natomiast Premier Wielkiej Brytanii Boris Johnson namawiał inne państwa aby nie uznawały Islamskiego Emiratu za pełnoprawny rząd Afganistanu. Ale z drugiej strony państwa takie jak Zjednoczone Emiraty Arabskie i Arabia Saudyjska, otworzyły swoje ambasady w Kabulu. Chociaż talibowie nie funkcjonują oficjalnie na listach organizacji terrorystycznych to wciąż utrzymują kontakty z Al-Ka’idą co stanowi jeden z powodów nie uznawania ich rządów w Afganistanie przez państwa zachodnie. Recenzent nie rozumie także zdania: „Chcąc opisać skutki owych wydarzeń należy podkreślić, że walki w tym państwie realizują podstawowe cechy współczesnych konfliktów zbrojnych”. Zapewne chodziło nie o „w tym państwie” ale „w tym państwie” jednak wciąż wydaje się ono dość zawikłane. Poza tym Doktorant słusznie zauważa, że trwające 20 lat walki w Afganistanie były okresem poszukiwania przez naród afgański własnej tożsamości oraz próbą połączenia własnej kultury i religii ze zmianami o charakterze demokratycznym. (s. 402). Wartością dodaną pracy z pewnością jest przedstawienie skutków politycznych, społecznych, gospodarczych przejęcia władzy przez Talibów w 2021 r. Obraz Afganistanu zaczyna przypominać ten sprzed wojny z 2001 r. - aresztowania opozycjonistów, zabójstwa,

okaleczanie ludności, publiczne egzekucje przedstawicieli poprzedniego establishmentu (s. 408) stały się niemal codziennością.

W zakończeniu mgr Sabawoon prawidłowo odniósł się do postawionej hipotezy wskazując na jej weryfikację oraz pytań badawczych udzielając na nie właściwych odpowiedzi. Szczególnie ważne jest ostatnie pytanie: Co stanie się z państwem, w którym władzę przejęli talibowie? Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa jednak istnieje duże ryzyko powrotu biedy, chaosu politycznego i konfliktów wewnętrznych, pojawienie się organizacji terrorystycznych oraz niesprawiedliwości społecznej. W opinii recenzenta zabrakło jednak odpowiedzi na pytania: Jak USA i UE postrzegają zwykli Afgańczycy? Czy USA i UE udało się wygrać bitwę o serca i umysły zwykłych Afgańczyków? Jakie poparcie mają talibowie wśród mieszkańców Afganistanu? Czy opozycja ma poparcie państw zewnętrznych? Czy talibowie utrzymają władzę?

4. Uwagi szczegółowe

Praca pod względem językowym i warsztatowym została przygotowana poprawnie. Tekst został poddany dokładnej korekcie chociaż Autorowi pracy zdarzały się literówki np. sytuację gepoplityczna (powinno być geopolityczną, s. 24), w drożono (powinno być wdrożono, s. 84), proces ewauacji (powinno być proces ewakuacji, s. 386). Rozprawa została wzbogacona o tabele, rysunki i fotografie. Przypisy zostały sformatowane prawidłowo. Pewne zastrzeżenia można mieć także do struktury - rozprawa nie została napisana chronologicznie, w każdym rozdziale Autor dokonuje rysu historycznego przez co czytelnik odnosi wrażenie, że te wydarzenia zostały już opisane. Nie sposób oddzielić od siebie pewnych wydarzeń. Historię Afganistanu, powstawania państwa czy wpływów obcych mocarstw na jego terenie znajdziemy zarówno w rozdziale pierwszym, jak i w rozdziale drugim. Tworzy to niestety wrażenie nieładu oraz utrudnia lekturę. Pewnym mankamentem pracy są częste i rozległe cytowania prac innych badawczy. Owszem, ułatwiają one lepsze zrozumienie opisywanego tematu, jednak brakuje odniesienia się do słów ów badawczy, ich interpretacji, wyrażenia własnego zdania. Zabrakło także ugruntowania opisywanych zjawisk w kategoriach nauk o polityce takich jak chociażby reżim polityczny czy państwa upadłe czy odniesienia się do badań nad budowaniem państwa – konceptem, który po 20 latach próby wcielenia go w Afganistanie w opinii wielu analityków

stracił rację bytu. W rozprawie Doktorant w bardzo niewielkim stopniu odwołuje się do prac klasyków nauk o polityce, chociażby paradygmatu realistycznego.

5. Uwagi końcowe

Podsumowując, mgr Sabawoon w pracy *Zaangażowanie Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w Afganistanie po 2001 roku: stabilizacja – demokratyzacja – odbudowa* podjął się analizy udziału dwóch ważnych graczy na arenie międzynarodowej oraz ich wpływu na funkcjonowanie Afganistanu w latach 2001-2021. Interdyscyplinarny charakter pracy oraz szczegółowy opis przebiegu polityki UE i USA wobec Afganistanu w ciągu ostatnich 20 lat, chociaż nie stanowi oryginalnego ujęcia, zasługuje na uznanie z racji zgromadzenia ogromnego materiału badawczego, wykazania się starannym przedstawieniem problemu badawczego, wysoką kulturą języka oraz wartością merytoryczną.

Biorąc pod uwagę powyższe, jak również fakt uporządkowania złożonego i skomplikowanego procesu stabilizacji państwa pokonfliktowego. stwierdzam, że **recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymogom stawianym w art. 13 ust. 1 Ustawy o Stopniach i Tytule Naukowych z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. z 2003, nr 65, poz. 595, z 2005 r., poz. 1852, z 2015 r.) i wnioskuję o dopuszczenie magistra Mirzy Khana Sabawoon do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Wojciech Gadałka